

SYNLIGGÖRA MÅLGRUPPER

**sammanställning av studieförbundens strävanden
och åtgärder för att nå funktionshindrade och
invandrare**

Innehållsförteckning

Förord	sid 3
Inledning	sid 4
ABF	sid 6
Folkuniversitetet	sid 9
FS, Frikyrkliga Studieförbundet	sid 10
KFUK-KFUMs studieförbund	sid 12
NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet	sid 14
SISU Idrottsutbildarna, Svensk Idrotts Studie- och Utbildningsorganisation	sid 15
SKS, Sveriges Kyrkliga Studieförbund	sid 17
SV, Studieförbundet Vuxenskolan	sid 18
Studiefrämjandet	sid 20
TBV, Tjänstemännens Bildningsverksamhet	sid 21
Bilaga 1	sid 23
Bilaga 2	sid 25

Förord

Folkbildningsrådet ska årligen till regeringen redovisa de insatser som rådet har gjort som belyser hur syftet med statsbidrag till folkbildningen enligt förordningen (1991:977) om statsbidrag till folkbildningen har nåtts.

I de fördelningsprinciper och kriterier för statsbidrag till studieförbunden från 2001 som rådets styrelsen fastställde i april 2000 finns beskrivet hur uppföljnings- och utvärderingsuppdraget fullföljs. Där sägs bl a att rådet varje år ska besöka varje studieförbunds förbundsledning och med denna diskutera inriktning, insatser och uppföljning utifrån studieförbundets mål, planer och redovisningar för verksamheten.

Hur Folkbildningsrådets uppföljningsarbete ska utformas har också behandlats av styrelsen i samband med svaret på RRVs rapport 1999:44 Folkbildning – styrning och kontroll.

Under hösten 2000 kommer Folkbildningsrådet att specificera vilka uppgifter som studieförbunden årligen ska lämna till rådet. Förutom verksamhetsstatistik behövs en redovisning av hur statsbidraget har disponerats och en beskrivning av vilka insatser som gjorts för att följa hur bidraget har använts i lokalavdelningarna. Det kommer att vara av särskilt intresse att följa hur målgruppsbidraget har använts.

Denna rapport är skriven av Cristina Karlsson på uppdrag av Folkbildningsrådet. Den ska ses som ett underlag för diskussioner kring studieförbundens insatser för att nå målgrupperna funktionshindrade respektive människor som invandrat.

Anna-Carin Bylund

Inledning

Hur uttrycker studieförbunden sina strävanden att nå målgrupperna funktionshindrade och invandrare? Vad sägs explicit om detta i idé- och strategidokument, verksamhetsplaner, årsberättelser etc? Hur redovisas verksamheten? Att finna svaren på dessa frågor ingår som en del i Folkbildningsrådets pågående utvärderingar av hur syftet med statsanslagen uppfylls. Utvärderingarna har dessutom en viktig funktion som underlag för rådets och studieförbundens egna analyser av hur verksamheten och presentationen av densamma kan förbättras. Meningen är att denna rapport ska tjäna dessa syften.

De svar på frågorna som här presenteras är resultatet av en genomgång av de material som studieförbunden lämnat som underlag. En utgångspunkt har varit att läsa underlaget med en intresserad men utomstående glasögon på. Med en sådan avses till exempel företrädare för anslagsgivare såsom politiker och tjänstemän, berörda myndighetsrepresentanter och andra intressenter som samverkansparter, media m fl.

Det har inte varit helt lätt att identifiera vad som verkligen utgör svar på frågorna och vad som bör räknas till verksamhet inom det mer *övergripande demokratiuppdrag* som ligger i statens motiv för stödet till folkbildningen. Att av materialen utläsa vilka *ytterligare ansträngningar* som studieförbunden har gjort eller planerar för att nå de av staten och Folkbildningsrådet särskilt utpekade grupperna låter sig inte alltid göras.

Initierade läsare inom varje förbund kan i de egna dokumenten antagligen hitta fler formuleringar än de här medtagna, som man hävdar avser de berörda målgrupperna. Det ordas till exempel en hel del om folkbildningens demokratiaspekter, om deltagarstyrning, att nå eftersatta/utsatta grupper, att deltagaren ska ges möjlighet att påverka sin egen livssituation och liknande. Sådana skrivningar har i stort sett förbigåtts i rapporten, såvida det inte tydligt framgått, att verksamheten/åtgärden avser - åtminstone i första hand - någon av de åsyftade målgrupperna. "Signalorden" har därvidlag främst varit funktionshindrade, handikappade, utvecklingsstörda, psykiskt sjuka, dementa, invandrare, flyktingar, personer med utländsk bakgrund och de nya svenskarna.

En annan svårighet vid bedömningen av vad som är målgruppsorienterad verksamhet och inte har att göra med de kopplingar som ibland görs mellan berörd målgrupp och vissa verksamhetsteman. Demokratitemat är ett sådant, internationaliseringen ett annat. Främlingsfientlighet och rasism kopplas ofta ihop med integrationsfrågor. De i sin tur behandlas vanligen i samband med verksamhet bland invandrare, även om invandrare rimligen inte kan vara primär målgrupp i första fallet och bara är en part i det andra fallet.

Det kan ibland också vara svårt att utläsa vem som är arrangör för en verksamhet/åtgärd, studieförbundet eller medlemsorganisation. Eller om verksamheten görs i samverkan, vad som i så fall är studieförbundets specifika uppgift.

Vad gäller den ekonomiska redovisningen är det oftast omöjligt att få grepp om hur stora belopp som satsas på de berörda målgrupperna. Det kan också vara svårt att reda ut med vilka pengar verksamhet bedrivs, inte minst då flera källor bidrar, som Allmänna arvsfonden, Integrationsverket, SIDA, medlemsorganisationer, kommuner m fl.

Hur mycket respektive studieförbund ägnar sig åt kompetensutveckling av personal, cirkelledare och förtroendevalda när det gäller de aktuella målgrupperna är det svårt att hitta uppgifter om.

Studieförbundens idé- och måldokument, verksamhetsberättelser och andra underlag som legat till grund för denna sammanställning är över huvud taget mycket olika vad gäller upplägg och konkretiseringsnivåer. Redovisningen i denna rapport har därför inte kunnat göras efter någon ”mall” utan ser olika ut från förbund till förbund. Texternas omfattning behöver därför inte svara mot verksamhetens omfattning, bara vad som syns av den!

Den dokumentation studieförbunden ställt till förfogande för undersökningen är förtecknad i bilaga 1. Saknas det i redogörelsen nedan referenser till något av dessa material betyder det helt enkelt att det inte bedömts innehålla formuleringar som tydligt avser målgruppen funktionshindrade eller invandrare. Det kan också vara material som behandlar renodlad uppdragsverksamhet som till exempel Kunskapslyftet.

Handikapp- respektive invandrarorganisationer som är medlemmar i/samarbetspart till studieförbund redovisas i bilaga 2, försåvitt det gått att utläsa av dokumentationen.

Underlagets tydligheter och gränsdragningsproblem återspeglas i denna rapport och kan därför ge en tankeställare om vilka missförstånd och feltolkningar som lätt kan uppstå. Och inte minst, vilken viktig information som kanske helt gått förlorad. Det är förstås till stort men för kunskapsspridningen om den prioriterade verksamheten både inom och utanför studieförbundsvärlden. Slutsatsen blir därför, att de frågor som denna sammanställning förhoppningsvis kan väcka väl förtjänar att diskuteras.

ABF, Arbetarnas Bildningsförbund

ABFs *Idéprogram* tar under grundsatserna upp, att det med den tidigare förankringen i arbetarrörelsen och Kooperationen var naturligt att senare vidga medlemskretsen till bland annat handikapprörelsen och invandrarorganisationerna och andra organisationer, ”som ställer krav på insatser för bildning och kultur till eftersatta grupper”.

I anslutning till bildningssynen sägs, att ”Metoder och arbetsformer i studiecirkeln måste dock utvecklas så att de ännu mer än nu lämpar sig för verksamhet bland utbildningsmässigt och kulturellt missgynnade människor.”

I ett avsnitt om kulturen, menar ABF att det är särskilt viktigt att påverka medlemsorganisationerna, eftersom de ”utgör den bästa kontaktytan till stora eftersatta grupper, såsom ...invandrare, handikappade...”. Bland de grupper som bör prioriteras i ABFs arbete nämns bland andra handikappade, invandrare och institutionsbundna som av olika skäl har svårare än andra att få kontakt med kulturen.

Under rubriken ABFs utmaningar framhålls, att samarbetet med medlemsorganisationerna är av särskild vikt när det gäller att motverka de kulturella orättvisorna: ”...med invandrarorganisationerna och handikapporganisationerna för att underlätta delaktighet och aktiv medverkan i samhällslivet”. Bland de som ojämlikheten gör mer utsatta än andra nämns ”invandrare av både första och andra generation, ... fysiskt och mentalt handikappade, inte minst de som slussas ut från institutioner till en ny tillvaro i öppna vårdformer”.

Offensiv för folkbildning lyder en rubrik i idéprogrammet. Där sägs, att folkbildningen måste lyftas fram som en avgörande metod för att förändra också dagens samhälle. Ett av tre områden som är aktuella för ABF, utöver verksamheten i medlemsorganisationerna, är specifika samhällsuppdrag finansierade genom särskilda anslag. Svenska för invandrare och verksamhet på institutioner ges där som exempel.

”För folkrörelserna gäller det att skapa kontakter mellan svenskar och invandrare, att stödja invandrarnas möjligheter att delta i samhällslivet, inte minst genom att utveckla en slagkraftig svenskundervisning, och att utveckla och sprida den resurs som invandrarnas och flyktingarnas kulturer kan utgöra”. Citatet finns i ett avsnitt med rubriken Sverige – ett mångkulturellt samhälle, men ABF och dess uppgift nämns över huvud taget inte i detta avsnitt.

Ur Arbetarnas Bildningsförbund på väg in i nästa årtusende – Verksamhetsprioriteringar med ”58 steg till år 2000”:

Strategi, vägval

-...ökad prioritering av verksamhet tillsammans med ...etniska och språkliga minoriteter, handikappade ...

Långsiktiga mål

- Alla människor som är inskrivna i någon form av omsorgsverksamhet (utvecklingsstörda, psykiskt funktionshindrade och människor i äldreomsorg) ska ha samma rätt till delaktighet i vardagen och samhället som alla andra och därigenom kunna påverka sin egen livskvalitet. Därför ska Arbetarnas Bildningsförbund skapa förutsättningar så att dessa målgrupper kan lära nytt, lära om och lära mer.

- Vårt integrationsarbete syftar till att vi genom vår studiecirkel- och kulturverksamhet ska kunna skapa ett samhälle med kulturell mångfald, jämlikhet och ömsesidig respekt och tolerans för varandras olikheter.

Den enskilde invandraren/flyktingen kan i ABF delta i integrationsarbetet genom att lära sig svenska och hur samhället fungerar, samtidigt som han/hon bevarar och utvecklar sitt eget språk och sin egen kultur. På så sätt underlättas möjligheterna att komma in i arbetslivet och kunna delta i samhällslivet.

Integration förutsätter en ömsesidig process, där alla som bor i Sverige har ett öppet och tolerant förhållningssätt till varandra.

58 steg till år 2000

- cirkelledarutbildning: ABF-organisationen har även utvecklat fördjupningskurser om två till tre dagar med inriktning på skilda ämnen och målgrupper.

- representation i styrelser: Minst 10% representerar de etniska och språkliga minoriteterna.

ABF – en presentation av Arbetarnas Bildningsförbund. I häftet sägs under rubriken ABFs grundläggande uppgift: ”Den fjärde uppgiften är att ta ansvar för att nya medborgare i Sverige blir bejakade, både som individer och i grupp.” Under Kultur framgår att målet är att ge alla oavsett ursprung eller handikapp möjligheter att vara med och skapa sin egen kultur. Avsnittet Ett mångkulturellt samhälle framhåller att det mångkulturella ska bejakas och uppmuntras. ”ABFs idé och verksamhet syftar till att öka förståelsen och intresset för människor från olika kulturer...”. ABFs många invandrarorganisationer, som är medlemmar, sägs också bidra till att förstärka ABFs kulturella ansvar.

Folkbildningens betydelse för människor och samhället. Detta fyrsidiga material tar bland annat upp ABFs roll i det offentliga samtalet. Invandrare och handikappade nämns som två av fyra av ABF prioriterade grupper. Det mynnar ut i en sammanfattning av vilken vuxenutbildningspolitik och folkbildningsverksamhet ABF vill ha, samt hur kriterierna för samhällsstödet till den senare bör utformas. Där sägs att verksamhet bland de prioriterade grupperna bör gynnas särskilt.

Funktionshindrade

Årsredovisning 1999 förtäljer att samarbetet med organisationerna inom det socialpolitiska området och med handikapporganisationerna utvecklas fortlöpande.

Under året har projektet Vägen till genomfört utbildningar på teman som ”aktiv patient, varför och hur?”, ”rättigheter och skyldigheter för patienter och vårdpersonal”, ”vårdkvalitet” och ”hur kan vi samarbeta med vården?”. Studiematerialet ”Vägen till medvetenhet” har använts i projektet, där tre av handikapporganisationerna ingår tillsammans med ABF.

Ett omfattande förarbete har pågått av LO, ABF och Brunnsviks folkhögskola och Förbundet mot läs- och skrivsvårigheter i syfte att skapa framtida regionala kunskapscentra för personer som lider av läs- och skrivsvårigheter.

ABF har ordnat ett antal träffar i samband med Psykekampanjen, där RSMH varit drivande. ABFs studiesatsning har syftat till att skapa attitydförändringar till människor med psykiska funktionshinder och på det sättet har man gett stöd åt RSMH.

Med syftet att göra Kunskapslyftet tillgängligt för medlemmarna har ABF tillsammans med Reumatikerförbundet, ABF i Norra Storstockholm, Riksförbundet för trafik- och

polioskadade och Neurologiskt handikappades förbund utvecklat sitt samarbete ytterligare under året.

Visst törs vi! är nr 13/95 i skriftserien En bra idé. I skriften berättas om fyra projekt inom handikapprörelsen.

ABF, Handikapporganisationernas studieförbund är ett enkelt informationsmaterial. ABF säger där: "Det är självklart att alla ska ha rätt och möjligheter att delta i vår verksamhet. Därför är det viktigt att vi i största möjliga omfattning ser till att vår miljö är fysiskt och pedagogiskt tillgänglig för alla. Funktionshindrade deltagare skall kunna ta sig till studielokalen med hjälp av ordinarie hjälpmedel. Lokalen skall vara utrustad så att funktionshindrade deltagare utan svårigheter kan arbeta där. I cirkelledarutbildningen skall handikappkunskap ingå. Studiematerialen skall anpassas till samtliga funktionshinder. Marknadsföringen (studieprogram + annonser) skall utformas så att den alltid vänder sig även till människor med funktionshinder. För att uppnå detta, krävs att både förtroendevalda, anställda och cirkelledare aktivt medverkar." I materialet finns utdrag ur FN:s standardregler för full delaktighet och jämlikhet i vad gäller folkbildningen samt definitioner på begreppen handikapp, handikappad och funktionsnedsättning. Det finns också kortfattad information om vad man bör tänka på när det gäller tillgänglighet för olika grupper av funktionshindrade.

Stöd för tillgänglighet (TOS – tolk). I detta material redogörs för villkoren för stödet, som endast får användas av ABF-avdelningar och avse tekniska och organisatoriska stödåtgärder för verksamhet utanför vårdinstitutioner och liknande för att göra det möjligt för enskilda handikappade att delta i studiecirkelverksamhet. Stödet utgår för personlig assistans, resor för handikappade med färdtjänstlegitimation (ibland även handikappade i glesbygd) till och från cirkelsammanskomsten om de inte täcks på annat sätt, mindre anpassningar av studielokaler, merkostnader för kommunikationscirklar för dövblinda m fl samt för tolkar för döva m fl vid ABFs cirkelverksamhet, kurser och konferenser.

Invandrare

Av *årsredovisningen* får man veta, att ABFs relationer till invandrar- och minoritetsorganisationerna varit goda och omfattande. Cirkelverksamheten ökar mest i den kategorin organisationer. Nybildade organisationer föder krav på kunskaper hos dem som ska leda organisationerna. De ställer förväntningar på ABF att förmedla kunskaper inom teknik och mediaområdet. Andra önskemål är metoder för att utveckla tydliga mål i verksamheten. ABF har därför planerat och startat en ledarutbildning i samverkan med tolv olika invandrarförbund. Den riktar sig till förtroendevalda och anställda.

Det framgår också av årsredovisningen att ett nummer i skriftserien En bra idé har integration som tema.

En skrift på temat integration, *När respekten är ömsesidig...*, har producerats i ABFs serie En bra idé, nr 17/99. I denna berättar "gamla" och "nya" invandrare från olika delar av Sverige om sina erfarenheter av integration genom ABF. Publikationen vill ge verksamma i ABF och medlemsorganisationerna idéer och inspiration till hur integrationsarbete kan fungera.

Folkuniversitetet

Folkuniversitetet har enligt egen utsaga inga dokument inriktade enbart på de aktuella målgrupperna. Icke desto mindre uttrycker man under rubriken Kvalitetssäkring i *verksamhetsberättelsen* en ambition att i olika skrifter externt redovisa vad man gör för att på det sättet inbjuda till en vidare granskning av och debatt kring sitt arbete.

I skriften *Folkuniversitetets verksamhetsidé* framgår att den övergripande målgruppen för Folkuniversitetet är "enskilda människor som själva vill ta ansvar för sin kunskapsutveckling". Om de för denna rapport angelägna grupperna skriver man: "Vi ska särskilt uppmärksamma utbildningsbehovet hos grupper som av olika skäl har svårt att formulera krav på utbildning. Det sker bl a genom kurser och utbildningar på olika nivåer i syfte att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för personer med utländsk bakgrund. Andra exempel är studiecirkelar och utbildningar för handikappade, där deras speciella behov beaktas."

Funktionshindrade

Under rubriken Aktiviteter för äldre och funktionshindrade i *verksamhetsberättelsen* sägs inledningsvis, att alla människor, oavsett ålder och förmåga, har rätt till studier, utbildning och kultur. Verksamheten bedrivs "i många olika former för att utveckla eftersatta gruppers möjlighet att delta i folkbildning på lika villkor. Folkuniversitetet genomför studiecirkelar för människor inom äldreomsorgen, för psykiskt och fysiskt handikappade samt för personer med missbruksproblem och/eller inom kriminalvården."

En ganska utförlig rapport lämnas av en tvådagars handikappkonferens i Göteborg. Den diskuterade situationen nu fem år efter psykiatrireformen och handlade om att återge människovärdet åt de psykiskt funktionshindrade. I referatet berättas också att Folkuniversitetet är en av initiativtagarna till aktivitetshuset Gyllenkroken med dagverksamhet, café och studiecirkelar för samma målgrupp.

Invandrare

I en kommentar till stadgarnas målparagraf sägs i *idéskriften*, att "Folkuniversitetet ska initiera, stödja och uppmuntra studiearbete med mångkulturell och internationell inriktning."

På annat ställe beskrivs verksamhetsidén i ett längre perspektiv. Där står, att Folkuniversitetet alltid sett det som angeläget att kompensera det offentliga utbildningssystemets brister vad gäller vuxnas möjligheter att skaffa formella meriter genom studier. Som ett av exemplen på verksamhet som tillhör denna kategori nämns undervisningen i svenska och samhällskunskap för personer med utländsk bakgrund.

Folkuniversitetet har en uttrycklig strävan att forma en mångkulturell arbetsmiljö. I nämnda skrift står: Folkuniversitetet ska vara en arbetsplats för människor med olika bakgrund, nationaliteter, värderingar och intressen.

Av *Verksamhetsberättelse 1999* framgår att Folkuniversitetet i Uddevalla inom ramen för Kunskapslyftet genomfört utbildning i Handel och service för invandrare. I Umeå bedrivs Collegeutbildning, en försöksverksamhet med rekrytering av studenter – svenskar eller invandrare – från studieovana miljöer. En utvärdering visar att Collegeutbildningen bidragit till ökad social mångfald i högre utbildning och ökat rekryteringsunderlag.

FS, Frikyrkliga studieförbundet

Verksamhetsberättelsen *FS-året 1997* förtäljer, att "Inriktningen mot utsatta grupper har varit särskilt framträdande hos några FS-avdelningar, men i hela förbundet finns ett fördjupat engagemang. Det har varit en god ökning av verksamhet för ...handikappade och flyktingar/invandrare."

I *FS-året 1998* konstateras, att folkbildningspropositionen 1998 har invandrare och deltagare med funktionshinder som prioriterade målgrupper.

Funktionshindrade

Under 1997 har en strategi för handikapparbetet i relation till medlemsorganisationerna utarbetats. FS ska spela en aktiv roll i samhället genom de handikappinriktade verksamheter som bedrivs i egen regi eller i samverkan med medlemsorganisationerna. Med aktiv menas att vara opinionsbildande, idédrivande och göra direkt operativa insatser. De tre områden som nämns är resurspersoner för verksamhet på institutioner t ex, tillgänglighet till lokaler och framtagning av MOD-materialet "En pärm om handikapp", som handlar om bearbetning av negativa attityder. Informationen är hämtad ur *FS-året 1997*.

Flera FS konsulenter har enligt *FS-året 1998* genomgått utbildningen MOD-handikapp, vilket ger en bra förstärkning åt förbundets handikapparbete.

I *FS-året 1999* finns följande information, som direkt går att hänföra till målgruppen funktionshindrade, under kapitlet Verksamhetsutveckling:

Inom ramen för MOD – Mångfald och Dialog (se nedan) har ett material om handikappfrågor, Lika i värde, producerats.

"Nätverk är en möjlighet till samverkan och ömsesidigt utbyte kring ett inom förbundet gemensamt arbets- och ämnesområde. Under året fanns två nätverk: barnmusik och handikappfrågor." Det sistnämnda har arbetat med omvärldsbevakning, att lyfta fram ett förhållningssätt i olika sammanhang, som också innebär att tona ner begreppet "handikapp". Man har också stöttat varandra i arbetet med konkreta handikappfrågor och lyft fram MOD-materialet Lika i värde. Även barnmusiknätverket har haft funderingar kring barn och handikapp.

Invandrare

Av *FS-året 1997* framgår, att under 50-årsfirandet genomfördes en barnkörfestival på Djurgården med 400 barn från olika delar av världen. Om barnen var hitresta för tillfället eller utgjordes av invandrade barn går inte att utläsa av texten.

Under avsnittet Framtiden sägs, att "FS kan spela en viktig roll för samhällets gemensamma värdegrund, inte minst när det gäller att kunna bearbeta den utmaning som invandrargrupper med delvis andra värderingar ställer det svenska samhället inför."

Integration är inte enbart en invandrarfråga, utan det handlar om mänskliga möten, om att stärka det sociala och kulturella kitt som håller samman ett samhälle. Ett nytt utvecklingsprojekt har startats av FS-riks (VUF) och tolv avdelningar. Fokus ligger på invandrare, men med inriktningen att erfarenheter och slutsatser ska kunna överföras till andra sammanhang. Detta står att läsa i *FS-året 1998*.

Verksamhetsberättelsen 1999 inleds med rubriken Att trotsa ytligheten och nå visheten. Det första av de exempel på bilder av livet i FS, som där presenteras, är projektet Knutpunkten. Det är ett tiotal kvinnor från olika länder som med hantverkskunnandet som gemensam nämnare knyter mattor enligt traditionell kurdisk teknik. De lär de sig samtidigt färg och form, företagsekonomi och demokrati. Många av dem saknar skolunderbyggnad och läser därför parallellt på grundvux.

I kapitlet Strategier och framtidsvägar skriver FS, att integration är ett av de områden som man prioriterar i sitt målmedvetna utvecklingsarbete. Det har därför också påverkat det dokument från förbundsrektor som utgjort underlag för diskussion i FS-avdelningarnas arbetslag och styrelser om förbundsgemensamma utvecklingslinjer och strategier. Sju strategiska vägval har utkristalliserats i processen.

En av utmaningarna till gemensam strategi är att intensifiera samverkan med de ortodoxa österländska kyrkorna och att välkomna fler som medlemsorganisationer i FS. Ett projekt började ta form i slutet av året med kontakter och kartläggning av pågående samverkan och folkbildningsverksamhet.

”De målgrupper som är tongivande för FS är ungdomar och invandrare”, står det i kapitlet Verksamhetsutveckling. Där presenteras också de sju strategiska vägvalen för en treårsperiod. Av dessa torde några kunna ha direkt bäring på målgruppen invandrare, även om det inte direkt går att utläsa.

Ett projekt inom FS är VuxenDialog. Det beskrivs som ett sätt att mötas med en tydlig struktur och metodik, som ger utrymme för var och en att tala om sina livsfrågor, lyssna och reflektera. På några håll i landet genomförs projektet i invandrargrupper.

”Varumärket och konceptet MOD – Mångfald och Dialog” bedrivs sedan årsskiftet 1998/99 av FS i samverkan med KFUK-KFUMs studieförbund och SKS. Marknadsföring och verksamhet i form av MOD-dagar och MOD-kurser ska ske i avdelningarna, medan utbildning av MOD-instruktörer, marknadsföring av nya material mm genomförs av en central samordningsgrupp. Ett av temamaterialen – för övrigt det första – handlar om främlingsrädsla, fientlighet och rasism.

Tolv FS-avdelningar redovisas ha deltagit i projektet ”Folkbildning och integration” tillsammans med förbundets funktion för Verksamhetsutveckling. 62 lokala projekt har kartlagts, deltagarna i den centrala styrgruppen m fl har tagit del av litteratur och forskning på integrationsområdet, gjort studiebesök mm. Arbetet har lett till en diskussion om FS sätt att arbeta med integrationsfrågor. Projektets slutrapport – som ska innehålla förslag till en rikttningsangivelse för FS fortsatta arbete - presenteras vid en verksamhetskonferens våren 2000.

Utöver ovanstående information hämtad ur FS verksamhetsberättelse finns ett enkelt presentationsmaterial, *Vad är MOD?*, som både beskriver de olika delarna i detta metodhandledningsmaterial och de temamaterial som hittills producerats.

FS har tryckt upp slutrapporten för projektet Folkbildning och Integration. Den har fått namnet *Att bejaka mångfalden*. Den innehåller en beskrivning av de olika stegen i kartläggningsprocessen och överväganden/ställningstaganden som styrgruppen m fl ställdes inför. Det förs resonemang kring innebörder och konsekvenser/synsätt av frekventa begrepp på området, t ex ”invandrare”, ”invandrar-” respektive ”integrationsverksamhet”, ”mångfald”, ”främlingsfientlighet”. Styrgruppens rapport avslutas med förslag angående FS profil och framtidsinriktning. I rapporten finns även en modell för verksamhetsanalys, som projektet kom

fram till under arbetets gång, samt en litteraturlista. Ett antal skribenter reflekterar dessutom över integrationstemat.

Det nya millenniets första nummer av tidskriften *Gyllene Ax* är knutet till projektet Folkbildning och Integration.

KFUK-KFUMs studieförbund

I *Mål*-skriften sägs, att KFUK-KFUMs studieförbund vill ”verka för en förståelse och tolerans som bygger på kunskap och medvetenhet, så att människor med olika åsikter och värderingar kan möta varandra med respekt och vilja att lära av varandra”.

Verksamhetsplan 1999-2001 innehåller samma formulering. Man vill också främja ”social gemenskap” genom att bland annat utveckla skapande aktiviteter för gemenskap mellan olika grupper. Dessutom vill man engagera människor i angelägna samhällsfrågor genom att ”prioritera verksamhet som riktar sig till handikappade, invandrare...” samt ”arbeta för ett integrerat samhälle”. Ambitionerna kulturområdet uttrycks bland annat så att man vill ”uppmärksamma grupper som av olika skäl har svårt att komma i åtnjutande av kulturutbudet”.

Verksamhetsberättelse 1999 informerar om att MOD (Mångfald Och Dialog) från och med 1999 ägs av de tre kristna studieförbunden och införlivas i studieavdelningarnas ordinarie verksamhet under 2000. Centralt fortsätter man att ansvara för att utbilda och tillgodose behovet av auktoriserade MOD-instruktörer samt genomföra den årliga avsparken för dessa. Ett material ”MOD att älska” har producerats.

Funktionshindrade

I häftet *Mål* står, att studieförbundet kan bistå medlemsorganisationerna med bidrag och rådgivning vad gäller satsningar på verksamhet bland handikappade.

Invandrare

En angelägen uppgift är enligt *måldokumentet* att ”sprida kunskap om och skapa förståelse för andra folks kulturer. I synnerhet kulturer som förts hit av invandrare och flyktingar. Det är också en självklar uppgift att hjälpa dessa människor att här få ta del av och utveckla sin kultur.”

Av *verksamhetsplanen* framgår, att studieförbundet vill uppnå vad som står i inledningen ovan om förståelse och tolerans genom att medverka till att människor med olika tro och värderingsgrunder ges tillfälle att mötas; öka kunskapen om islam, judendom och andra religioner; erbjuda utbildningar i konflikthantering bland annat genom MOD-metoden (Mångfald Och Dialog) samt medverka till att en öppen dialog kan föras mellan människor av olika uppfattningar inom områdena tro, religion och politik. Vad gäller kulturen vill man ”anordna möten med kulturer från skilda delar av världen”.

Medborgarskolan

Ur Medborgarskolans *Humanistiskt bildningsprogram*: Vår uppgift är att möta alla som kommer till oss med respekt för vars och ens egenart och att skapa goda betingelser för den utveckling som varje människa är mäktig. ... Medborgarskolan ser det som en viktig uppgift att sprida kunskap som motverkar fördomar och rasism, och att skapa kulturmöten mellan svenskar och

invandrare. ... Alla ska ha rätt och möjlighet att delta i Medborgarskolans verksamhet. Den ska i största möjliga omfattning vara fysiskt och pedagogiskt tillgänglig för alla.

I *Verksamhetsplan 2000*, under kapitel 3 Riksorganisationens verksamhetsplan, slås fast, att Medborgarskolan har allmänheten som målgrupp. Sedan följer en uppräkningslista av ytterligare ett antal målgrupper. Den avslutas med "samt de av statsmakterna prioriterade grupperna invandrare, handikappade och arbetslösa". I påföljande kapitel, 4 Marknadsföring, återkommer samtliga målgrupper utom de av statsmakterna prioriterade. Inte heller nämns de i de marknadsföringsaktiviteter som redovisas.

Funktionshinder

Under rubriken 7.9 Handikappverksamhet i *Verksamhetsplan 2000* lyder texten in extenso: Riksorganisationen fortsätter att fördela bidrag till avdelningar och distrikt som "tekniska och organisatoriska stödåtgärder". Personlig assistent, assisterande ledare, tolk och lokalanpassning är de ändamål som prioriteras vid behandlingen av ansökningarna. Det här är ett exempel på viktiga åtgärder som vidtas för att öka tillgängligheten för utsatta grupper till vår verksamhet.

Handikapp nämns också i samband med IT. "För den som bor i glesbygd, har ett handikapp, tillfälligt eller bestående, som gör det omöjligt att följa en kurs eller en studiecirkel på plats kan en distanskurs vara lösningen. Alternativet är ingen kurs alls." Citatet är hämtat från avsnitt 7.10 Flexibelt lärande med IT-stöd.

Invandrare

I *Verksamhetsberättelse 1999* under FOU, Integration, är följande mål formulerat "att finna verksamhetsformer som ökar invandrarnas delaktighet i det svenska samhället och att göra ett växande antal studiecirklar till mötesplatser för invandrare och infödda svenskar." Utgångspunkten har varit direkt samverkan med invandrarna själva.

I två pilotprojekt (Strängnäs och Solna) har invandrare projektanställts för att bygga upp kontaktnätet mellan Medborgarskolan och olika invandrargrupper. Syftet är bland annat att bekantgöra invandrare med svensk folkbildning, hitta verksamhetsformer/mötesplatser som både passar invandrares behov och sammanför infödda och invandrare svenskar samt rekrytera invandrare som ledare och deltagare i studiecirklar. Stöd har även getts till liknande verksamhet i Falköping och till ett arbetsmarknadsprojekt för kvinnor i Nyköping.

I Stockholm har genomförts ett kurskoncept, Tag Plats!, där deltagarna utöver bättre språkkunskaper också kunde tillvarata sina yrkeserfarenheter från ursprungslandet genom praktik inom den egna branschen. Kursmodellen har spritts till ett 10-tal avdelningar genom ett seminarium. Ambitionen att hösten 1999 hjälpa deltagarna in på arbetsmarknaden med stöd av mentorer har dock stupat på bristande resurser hos kommuner, arbetsförmedlingar och länsarbetsnämnder.

Verksamhetsplan 2000 berättar under kapitel 7 Verksamhet, 7.2.1 Försöksverksamhet, att ett antal projekt med syfte att integrera invandrare initierades under 1999 med hjälp av de särskilda medel för utvecklings- och försöksverksamhet som Folkbildningsrådet ställde till studieförbundens förfogande.

Arbetet fortsätter med försöksverksamhet under 2000 byggd på samma idé som de ovan beskrivna pilotprojekten. "Målsättningen är att med början i segregerad verksamhet gå vidare till integration i den öppna cirkelverksamheten".

Projekt för arbetslösa invandrare med tillvaratagande av tidigare yrkeskunskaper och i samverkan med mentorer från näringslivet ska återupptas under 2000, så snart nya finansieringsmöjligheter öppnar sig.

Kontakt ska också etableras med den grupp inom Moderata Samlingspartiet som arbetar med integrationsfrågor för att söka möjliga samarbetsvägar. (Detta nämns också under 3.1 Medlemsorganisationer.)

NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet

Funktionshindrade

I NBVs *Handlingsplan åren 2000-2002* sägs, att i samtliga internationella samarbetsprojekt bör möjligheterna till verksamhet bland handikappade särskilt uppmärksammas.

En grupp för utredning av verksamheten bland handikappade finns på förbundskansliet, vilket framgår av *verksamhetsberättelsen*. Av den framgår också, att NBV av tradition främst arbetat med utvecklingsstörda, psykiskt sjuka, dementa och personer med dement beteende. Sedan omläggningen i bidragssystemet har verksamheten minskat avsevärt, men även utflyttningen från institutioner och rätten till personlig assistent har bidragit. ”Mot bakgrund av de förändringar som skett i samhället med förändrade levnadsvillkor för handikappade har NBV under perioden arbetat för att utveckla verksamhet riktad till människor med funktionshinder.

Utvecklingsstörda har därför varit en av de viktiga målgrupperna för vår femåriga temasatsning. Tidigare har verksamheten för denna målgrupp varit separat, skild från övriga aktiviteter. Vi har producerat ett lättläst studiematerial inom temat ”En värld av skog”. Inom ”Drogerna världen runt” producerades i samarbete med Riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna, FUB, två videofilmer med handledning, ”Klart du skall ha” och ”Drogernas värld”. Filmerna har visats på TV och Drogtrailern har besökt särskolor. Inom ”Kulturer i världen” planerades tre korta videofilmer. NBV fick inte ekonomiskt stöd från Allmänna arvsfonden till detta mot bakgrund av att vi fått stöd för videoproduktion föregående år.”

En *ansökan* har under våren 2000 lämnats till Allmänna arvsfonden för projektet Demokrati världen över. I den söker man stöd för att tillsammans med FUB producera en LL-bok och en CD-ROM med studiehandledningar om demokrati för gruppen utvecklingsstörda, bland annat med hänvisning till angelägenheten av att öka möjligheterna för utvecklingsstörda att förbereda sig och delta i valen 2002.

Invandrare

Handlingsplanen tar under rubriken Globalt – lokalt upp, att NBVs satsning på internationella temår ska avlösas av nya teman med verksamhetsformer och idéer, som ökar den personliga utvecklingen och skapar ett personligt engagemang hos deltagarna att påverka samhället i för NBV positiv riktning. Ett mångkulturellt samhälle med flerspråkighet är en av de grundläggande värderingar, som ska bilda basen i det arbetet.

Det första internationella projekt NBV startade var i Bosnien 1998. Genom det förstärks samarbetet med bosnierna i Sverige. Man har under 1999 även påbörjat ett samarbete med albanerna i Sverige kring i första hand demokratifrågor.

”Den förväntade utvecklingen under 2000-talet är att allt fler människor med olika nationella bakgrunder kommer till den verksamhet vi erbjuder. Det mångkulturella samhället och dess

förgreningar in i vår lokala verksamhet skapar nya kulturyttringar. NBV ska vara det studieförbund som på ett fördomsfritt sätt möter de nya svenskarna. Under perioden utvecklas också en ny handlingsplan för området som bör fokusera på hur de metoder NBV använder för att kulturarbetet ska kunna utvecklas och leda människorna in i studiecirkelverksamhet och annan bildningsverksamhet.”

Handlingsplanen berättar också, att NBV i samarbete med organisationer i Tyskland och Holland under 1999 tagit fram material för lärare och studiecirkelledare omkring kulturell kompetens. Det ska användas i kurser och konferenser. Materialet visar goda exempel på hur de olika länderna har lyckats tackla skillnader inom politik, strategi och integration.

Verksamhetsberättelse år 1995-1998 informerar i inledningen om att avtal tecknats med Bosnien Hercegovina Riksförbund i Sverige om gemensamt folkbildningsarbete. Tillsammans har man ordnat kurser i folkbildning, deltagit i årsmöten och styrelsesammanträden samt lagt ut NBVs hemsida på bosniska. De flesta NBV-avdelningar har i dag omfattande samarbete med invandrarorganisationer, och flera centrala avtal kommer att tecknas, konstaterar förbundsordföranden. Under avsnittet Invandrare framgår att NBV även medverkat i Bosnien Hercegovina Riksförbunds tidning GLAS.

NBVs hemsida finns också på engelska och estniska, framgår av avsnittet om IT-utveckling.

Av kursprogram och inbjudan framgår att NBV Jönköpings län genomförde utbildningar i två steg om den svenska folkbildningen för deltagare rekryterade från invandrarföreningar i Jönköpings län. Syftet är att utbilda för cirkelledarskap i NBV. Kurser i övriga landet planeras också.

NBV har våren 2000 lämnat en *idéanmälan till integrationsprojekt* till Integrationsverket. Målgruppen är invandrare och folkrörelsemedlemmar och temat Bildningsdagar för integration i folkrörelsegemenskap.

NBV är en av flera samarbetsparter i ett treårigt projekt, *Integrering – inte isolering*, med Bosnisk-Hercegovinska Riksförbundet i Sverige som huvudman. Det ska genomföras under perioden 1999-2002 och medel har sökts från Integrationsverket.

SISU Idrottsutbildarna, Svensk Idrotts Studie- och Utbildningsorganisation

Utöver *årsberättelsen för 1999* och dokumentet *”Verksamhetsinriktning 2000-2001”* - som antogs av stämman 1999 och som anger de arbetsområden som förbundsstyrelsen anser vara de mest centrala under perioden - har SISU inga grundläggande dokument eller strategiska planer för de två målgrupperna. Ändock sägs i *följebrev* till materialen båda områdena vara högt prioriterade och föremål för särskilda insatser.

I dokumentet om *verksamhetsinriktning* sägs att ”idrottsrörelsen bygger på de enskilda medlemmarna, deras behov och önskemål”, samtidigt som samhällliga strukturer och bestämmelser sätter ramarna för verksamheten. Regeringens proposition hösten 1999, baserad på Idrottsutredningens betänkande ”Idrott & motion för livet”, kan komma att märkbart förändra idrottsrörelsens villkor, påpekas det. Det erinras också om att den av riksdagen våren 1998 behandlade propositionen om Folkbildning medförde bland annat uppdraget att vitalisera och

utveckla demokratin i samhället. Behovet av att anpassa idrottens organisation till nya verksamhetsformer påtalas. Den gemensamma värdegrund som är utgångspunkt för hela denna förändringsprocess finns i det år 1995 antagna idéprogrammet "Idrotten Vill".

I *årsberättelsen 1999* talas om folkbildningens prioriterade insatser som en viktig grund för samhällsstödet. En viktig utgångspunkt för SISU är att dessa prioriteringar och uppgifter "ska ligga inom och/eller i anslutning till idrotten".

Funktionshindrade

SISU säger sig trots klara ambitioner inte lyckats engagera funktionshindrade i någon större omfattning, vilket delvis beror på att arbetet sker inom idrottsrörelsen i direkt samarbete med dess organisationer, men också på att former och metoder behöver utvecklas. Hösten 1999 påbörjades därför en utvärdering/uppföljning av folkbildningsverksamheten för funktionshindrade. En enkät – intervjuunderlag med ett 20-tal frågor sändes ut till distrikten. Genomgången ska följas av idéarbete, erfarenhetsutbyte, temadagar och ev. idéskrift.

I dokumentet om *verksamhetsinriktning* framgår under rubriken Övriga stämmobeslut, Anpassat utbildningsmaterial för utbildning inom dövidrotten, att stämman beslutat tillskriva Folkbildningsrådet och berörda departement för att komma vidare med de problem som SDI framfört i sin motion. Dessutom ska SISU under den närmaste tvåårsperioden "särskilt uppmärksamma möjligheterna till studier för funktionshindrade".

I *årsberättelsen* noteras att SISU under hösten 1999 påbörjat arbetet med att ta fram en handlingsplan för området funktionshindrade.

Invandrare

En utvecklingsgrupp genomförde för några år sedan en genomlysning av området i syfte att bättre nå och engagera invandrare. Resultatet blev dels ett *diskussionsunderlag* "Vad gör vi för att de som vill vara med ska våga?" och dels en *ansökan* från SISU 1997 till Allmänna Arvsfonden om ett treårigt utvecklingsprojekt med mottot "Idrott-delaktighet-utbildning-integration" i ett 20-tal invandrartäta bostadsområden.

Ett *introduktionsmaterial* kallat "Möte med idrottsrörelsen" har producerats för att möta invandrares bristande kunskap om idrottsrörelsens organisering, dess historia och det frivilliga engagemangets betydelse. Författaren har själv sina rötter i utlandet.

Diskussionsunderlaget, som av innehållet att döma riktar sig till organisationsleden inom SISU och medlemsorganisationerna, informerar om att regeringen genom Arvsfonden avsatt medel för att genom idrottens sociala kontaktnät starta upp ett lokalt utbildnings- och mobiliseringsarbete i invandrartäta miljöer med syfte att "integrera invandrare i det svenska samhället". Målgrupp är barn, ungdomar och vuxna med invandrarbakgrund inom och utanför de lokala föreningarna. Särskilt ska man uppmärksamma flickorna och kvinnorna, som till skillnad från pojkarna och männen sällan är med i idrottsföreningar. SISUs övergripande projekt är landsomfattande; distrikten utgör basen och får ansöka om egna projekt. En förutsättning för att få medel till lokala projekt är att invandrarungdomar är med i planeringen och genomförandet. SISU ska med olika utbildningar medverka till att stärka och utveckla idrotts- och invandrarföreningarna, fånga upp nya aktiviteter/idrotter, starta processer där individer, grupper och föreningar stimuleras att forma sin egen framtid, inventera och sprida goda idéer och stimulera till bildandet av lokala nätverk. Ett syfte med projektet är också att få fler invandrare att vara med och påverka idrottsrörelsen inifrån.

I diskussionsunderlaget finns också frågor att fundera över och ta ställning till vad gäller orsaker till att många invandrare som skulle vilja vara med ändå inte är det, dessutom hur SISU och idrottsföreningarna tar hand om de som är med. Det påpekas också i materialet att SISU har betydligt fler invandrare i "vanliga" studiecirklar än i "invandarcirklar", vilket man inte ser som någon nackdel när det handlar om integrering.

I dokumentet om SISUs *verksamhetsinriktning* framgår ambitionen att nå målgruppen invandrare endast av raden "Genom SISU:s integrationsprojekt främja integrationen av invandrare i svensk idrott" (i uppräkningsdelen av Särskilda projekt i samarbete med RF under avsnittet Fokuserade områden 2000-2001).

Årsberättelsen förtäljer, att "insatserna för att med folkbildningen som metod medverka till att integrera invandrare i samhället har börjat ge resultat. Samarbetet med olika invandrarföreningar har utvecklats och en viktig orsak till detta är SISU Idrottsutbildarnas integrationsprojekt ... , som i många distrikt satt integrationsfrågorna på dagordningen." En helsida ägnas det treåriga projektet med medel från Arvsfonden "Idrott-delaktighet-utbildning-integration". I ingressen sägs att idrottsrörelsen måste skapa mångfald i sina egna led för att stärka sin trovärdighet i det övriga samhället. Projektet inleddes sommaren 1998, men först 1999 fick frågan berättigad uppmärksamhet. Med anledning av en motion från Friidrottsförbundet rörande integration beslöt Riksidrottsmötet våren 1999 att aktivt följa SISUs integrationsprojekt, i vilket merparten av SISU-distrikten är engagerade med egna projekt.

Delaktighet har varit ledstjärnan i projektet: att inte göra saker för människor utan tillsammans med dem. Utbildning har blivit ett viktigt redskap för att attrahera de nya medborgarna till idrotten. Det första årets arbete sammanfattas i årsberättelsen med orden: För att lyckas fullt ut, måste vi alla inom idrotten påverka utvecklingen i en riktning där integration blir lyckad och idrotten den självklara vinnaren.

I resultaträkningen kan man i en not beträffande studieförbundsverksamheten utläsa hur mycket Arvsfondsmedel som använts till invandrarintegrering åren 1998 och 1999 och i en annan not hur mycket som samma år ej förbrukats av anslagen.

SKS, Sveriges Kyrkliga Studieförbund

I *Handlingsplan och budget för Sveriges Kyrkliga Studieförbund 1999, 2000, 2001 (preliminär)* kan man läsa att utvecklingsarbetets syfte och utgångspunkter är att stödja och stimulera den lokala nivån och att det ska ske i nära samverkan med medlemsorganisationerna och övriga nivåer i SKS. Vidare ska det vara inriktat på att "stödja SKS arbete för och tillsammans med de av staten särskilt angivna målgrupperna". Under rubriken Övriga anslag framgår att extra insatser verkställdes 1998 och 1999 i form av stimulansbidrag till avdelningarna för volymökning bland prioriterade målgrupper inom cirkelverksamheten. (Om funktionshindrade och invandrare säkert hör till de avsedda målgrupperna framgår inte, men bidraget uppgick till ca 4,4 mkr.)

Funktionshindrade

Måldokumentet *Mot år 2000* fastställer under rubriken Livsfrågorna, att prioritet ska ges åt arbetsformer för bland annat förståndshandikappade; under rubriken Demokratin, att SKS verksamhet måste organiseras så att den blir tillgänglig för "framför allt de i statens bidrag till folkbildningen särskilt prioriterade grupperna såsom fysiskt och psykiskt handikappade människor...".

Under Övriga anslag i *Handlingsplan och budget...* (och bilaga till förbundsstyrelseprotokoll) framgår att 1 mkr avsatts från statsbidraget för verksamhet bland funktionshindrade studieåret 2000. Distrikt/avdelningar kan ansöka hos förbundskansliet om bidrag till planerad verksamhet bland fysiskt, psykiskt och socialt funktionshindrade. Bidragskriterierna är: tekniska och organisatoriska stödåtgärder för cirkelverksamhet, såsom assisterande cirkelledare, resor till och från cirkelsammankomsten som ej täcks på annat sätt, mindre anpassning av lokalen samt tolk för döva, dövblinda, hörselskadade och talskadade. Produktion av studiematerial finns inom andra rubriker i handlingsplanen (var framgår ej). Ansvaret för cirkelledarutbildningar inom denna sektors överförs till distrikten.

I ett projekt kallat Konfirmandarbete och folkbildning ingår ett delprojekt, som handlar om konfirmandmaterial och konfirmandassistentutbildning för döva. Det står att läsa i samma dokument under området Kyrka - Livsfrågor.

Invandrare

”Invandrarnas situation också är en demokratifråga... Det är därför en viktig uppgift... att tillsammans med medlemsorganisationerna ge människor med olika religiös, kulturell och etnisk bakgrund möjlighet att mötas, lära känna varandra och öka sin kunskap om varandra.” Citatet är hämtat ur *Mot år 2000*.

Samma formuleringar finns i *idédokumentet*, som i en uppräknings av kännetecken för SKS verksamhet anger ”Ger redskap för att leva och lära i ett mångkulturellt samhälle”. I ett avsnitt om Nord och Syd påpekas, att det är viktigt att ta vara på de möjligheter som det mångkulturella samhället erbjuder när det gäller insikt och engagemang kring Nord-Syd-frågor.

Bland de strategiska mål för hela förbundet, som finns angivna i *Handlingsplan och budget...*, finns följande: Metoder och projekt för att ge redskap att leva och lära i ett samhälle med etnisk och kulturell mångfald ska prioriteras.

I samma dokument presenteras under området Samhälle – Internationellt projektet Gud har 99 namn. Det har som mål att öka kunskapen om olika kulturers och religioners innebörd i människors vardagsliv och väcka lusten att ta reda på mer. SKS och World Wide Wisdom samarbetar i projektets första del, som består av pedagogiskt utvecklingsarbete/information. Nyckelpersoner utbildas, som i sin tur ska utbilda regionala multireligiösa guider och reseledare, som i första hand rekryteras bland invandrare. Produktion och distribution av utställningar utgör övriga delar i projektet med bland andra Riksutställningar och Kulturhuset i Stockholm som aktörer.

SV, Studieförbundet Vuxenskolan

SVs Idéprogram skriver angående sin bildningssyn, att ”Folkbildningen ska också verka för ett mer demokratiskt deltagande genom att överbrygga hinder för deltagande som har sin grund i handikapp, etniskt ursprung...”.

Funktionshindrade

Ur *Idéprogrammet*: Social gemenskap och delaktighet är en grundsten för SV. SV verkar därför för att ”Människor med funktionshinder ska kunna verka i samhällets alla områden som aktiva medborgare”.

I *Verksamhetsberättelse 1999* kan man läsa, att SV anordnat en nätverksträff med de sju handikapporganisationer som man samarbetar med. I samverkan med Afasiförbundet har genomförts en kurs för yngre afatiker och en utvecklingskonferens. En upptaktskonferens kring Psykekampanjen har arrangerats i samverkan med bland andra Riks-IFS.

RFUB har fått stöd i arbetet med flera riksomfattande projekt, bland annat en kvalitetssäkringsmetod för gruppboheter. SV har också ansvarat för flera cirklar där utvärderare utbildas, främst de personer som har utvecklingsstörning. SV har bidragit med information om SIMON, som är en planeringsmetod för personer med utvecklingsstörning, och har också planerat utbildningsinsatser i samarbete med FUB och lokala Klippan-sektioner. Inom Läsoambudsprojektet har SV hittills utbildat ca 2000 läsoambud. Två studiematerial har tagits fram i samarbete med RFUB mm.

För att stödja anhöriga som vårdar demenssjuka har riksdagen avsatt 100 mkr per år 1999-2001 till kommunerna. SVs förbundskansli har tagit initiativ till att lokalavdelningarna och demensföreningarna kontakter respektive kommuner och erbjuder hjälp med utbildning av anhöriga. En praktiskt handledning om hur man startar studiecirklar just för denna grupp har tagits fram.

Ett studiematerial, Idéresan, med idéer för ledare som har cirklar med personer med demens har producerats.

En ny broschyr har producerats i syfte att informera om SVs verksamhet för de olika målgrupperna inom handikappområdet.

Kompetensutveckling för SVs handikappkonsulenter och personal på avdelningar med stor handikappverksamhet har getts i form av en utvecklingskonferens. Stöd till utveckling av verksamheten har även skett genom utbildningsdagar i distrikten, cirkelledarutbildningar i samarbete med Stockholmsdistriktet mm.

SV – en länk till samhället är ett informationshäfte som berättar om SVs studie- och kulturaktiviteter för människor med demens, afasi, utvecklingsstörning och psykiska funktionshinder. Det framgår också att SV använder anpassad cirkelmetodik och utvecklar studiematerial för de olika funktionshindren. Bland annat genom samverkan med funktionshindrades intresseorganisationer försöker SV utveckla och förnya verksamheten. Det står också att SV som organisation ställer sig bakom FN:s standardregler, som ska säkerställa alla funktionshindrades rätt till delaktighet och jämlikhet i samhället.

Invandrare

Idéprogrammets omvärldsavsnitt säger om kulturen, att "kulturverksamheten ska göras tillgänglig i hela landet och för alla människor. Inte minst utifrån det faktum att Sverige idag är ett mångkulturellt samhälle med flera språkliga, kulturella och religiösa minoriteter."

Om det förhållningssätt som ska präglade SVs utbud av verksamhet: "SV ska bidra till kulturell mångfald på en gemensam demokratisk grund i det svenska samhället, för att öka förståelsen, toleransen och kunskapen om olika minoriteter i Sverige. SV ska erbjuda mötesplatser i vardagen där olika grupper på ett naturligt sätt kan komma i kontakt med varandra." Samma formulering finns i *Strategisk utvecklingsplan för SV*. I det dokumentet framgår att Folklig kultur är ett av tre prioriterade ämnesområden för SV. Om denna folkliga kultur står bland annat: "SV ska bidra till kulturell mångfald, förståelse mellan kulturer och vara en förmedlande länk till vår egen kulturskatt."

Verksamhetsberättelsen berättar under rubriken Integration, att integration som begrepp är nytt i SV. Utvecklingen av invandrarverksamheten låg tidigare hos specialavdelningen IKC (Invandrarnas Kulturcentrum). Arbetet har därför präglats av nätverksbygge genom deltagande i seminarier, konferenser etc. i integrationens tecken samt kartläggning av behoven.

Genom anslag från förbundet har försöks- och utvecklingsprojekt för etniska minoriteter kunnat starta i sju SV-avdelningar. Projekten fortsätter under första halvåret 2000.

För att underlätta lokalt producerade material på olika invandrarspråk har nya produktblad producerats på elva språk.

Studiefrämjandet

I Studiefrämjandets *idéprogram* från 1998 står inskrivet, att "Alla människor har lika värde och samma rätt till kunskap, kultur och bildning. Därför ska Studiefrämjandet särskilt prioritera dem som fått sämre möjligheter än andra att påverka sin livssituation. I all verksamhet ska vi motarbeta främlingsfientlighet och rasism. ...vi ska arbeta för att öka förståelsen mellan olika grupper i samhället och vara med och skapa ett mångkulturellt Sverige."

Strategisk plan 2000 utgör utgångspunkt för verksamhetsplaneringen lokalt, regionalt och centralt för verksamhetsåret 2000 och framåt. Under omvärldsavsnittet sägs i samband med att behovet av att vårda det svenska kulturarvet framhålls, att det samtidigt är "viktigt att mångfalden av kulturer kan få utvecklas".

Funktionshindrade

I *verksamhetsberättelsen* berättas kort om ett IT-projekt, som drivs av Stockholmsavdelningen, "Att uttrycka sig i text och bild för utvecklingsstörda barn och ungdomar". Under 2000 planerar man genomföra fyra studiecirklar, där deltagarna med hjälp av datorn, bildbehandlingsprogram och Internet ska skapa egna konstverk och utveckla sin skaparlust och kreativitet. Under Formalia redovisas ett utvecklingsseminarium, Natur och trädgårdsodling för handikappade, och en studieresa, Handikapporganisationer i Litauen.

I ett *brev* i juni 1999 till Utbildningsdepartementet, Kunskapslyftskommittén, uttrycker Studiefrämjandet meningen att studieförbundet "skulle i mycket större utsträckning kunna arbeta med funktionshindrade om möjligheterna gavs". I brevet redogörs för satsningar på naturupplevelser för utvecklingsstörda sedan början av 90-talet: metodmaterial kring friluftsliv "Hand i Handikapp", som också resulterade i en film som visades i TV; studiecirkelmateriel "Upptäck Naturen" och "I sol och regn" - alla tre materialen åtföljda av återkommande cirkelledarutbildningar.

Under fem år avsattes 300000 kr/år i utvecklingspengar, som avdelningarna fick ansöka om för att pröva ny verksamhet för funktionshindrade. I övrigt betalar riksförbundet all dövtolk, stödjer utbildningsinsatser och avsätter pengar för viss materialutveckling.

Studiefrämjandet söker kunskap och kompetens hos utvecklingsstörda närstående organisationer och medarbetare, såsom LL-stiftelsen, Handikappinstitutet och personal inom omsorgsverksamheten.

Under 1999 och 2000 satsar man på att bygga upp en resurspool tillsammans med berörda medlemsorganisationer. Poolen ska med kompetens och engagemang öka Studiefrämjandets

handikappverksamhet, med bibehållen idé om att integrera människor med funktionshinder i studieförbundets olika verksamheter. Detta kräver en utvecklad ledarutbildning, en uppgift för kommande verksamhetsår. ”Därför är också pedagogisk förnyelse en av de framtidsfrågor vi redogör för i vår Strategiska plan 2000; inte minst för att nå eftersatta grupper.”

Invandrare

Förbundsordföranden påpekar i sin inledning till *verksamhetsberättelsen 1999*, att förbundet har kunskap och engagemang i sin verksamhet ”bland människor som flyttat hit från andra länder” och längre fram ”Medlemsorganisationerna vill göra nysatsningar...bland inflyttade från andra länder...”.

Ett integrationsprojekt om natur och miljö presenteras också. Det startades 1999 i Rinkeby utanför Stockholm och bedrivs tillsammans med tre av medlemsorganisationerna, på vars uppdrag en intresseundersökning med positivt resultat utförts bland 1 240 invandrare. Under startåret genomfördes en naturdag och studiecirkel i vintersport. Under 2000 ska man skapa ett natur- och miljöaktivitetscentrum för studiecirkel, utflykter och temakvällar. Erfarenheterna från projektet ska samlas i en handbok om integrationsarbete för natur- och fritidsorganisationer med förhoppningen att initiativet ska spridas vidare.

TBV, Tjänstemännens Bildningsverksamhet

I *TBV Verksamhetsinriktning* identifieras åtta mål, varav två kan ha särskild beröring med funktionshindrade och invandrare. Deras formuleringar lyder: TBV skall uppfattas som en organisation som stärker utsatta grupper i samhället. TBV skall uppfattas som en mötesplats där kulturer möts och utvecklas.

Under avsnittet Utvecklingsstrategier står, att ”Utvecklingsinsatser för de av statsmakterna prioriterade målgrupperna skall fokuseras”. (Tjänstemän och ungdomar anges som TBVs viktigaste målgrupper under avsnittet TBV:s verksamhet – ekonomi 1999.)

Funktionshindrade

Redovisning av verksamhet/åtgärder specifikt för denna grupp finns i *verksamhetsberättelsen* under ungdoms- och kulturavsnittet. Där kan man läsa, att ett pilotprojekt med dans och utvecklande teckenspråk för döva ungdomar startats. Dessutom håller TBV Storstockholm i samarbete med en folkhögskola på att utveckla utbildningar med rörliga bilder på nätet/webben ”och då speciellt för utvecklingsstörda/handikappade”.

Invandrare

Dokumentet *Verksamhetsinriktning* anger också att i utvecklingsstrategin ingår, att ungdomsverksamheten ska bidra till att ”skapa förståelse och samverkan mellan ungdomar av olika nationaliteter och från olika kulturer” och att ”TBV skall medverka till att det mångkulturella samhället utvecklas”.

Mångfald är ett av åtta uttalade honnörsord inom TBV, och det ges följande innebörd: Människors lika möjligheter, rättigheter och skyldigheter – oberoende av etnisk bakgrund – skall vara vägledande för TBVs verksamhet både i internt och externt arbete. Integration och internationalisering skall belysas i olika sammanhang.

Av samma dokument framgår, att TBV ska satsa på medarbetarnas kompetensutveckling, som ska vara integrerad i verksamhetsutvecklingen och bidra till att förverkliga de strategiska målen.

Informationsbroschyren innehåller ungefär samma formulering som ovan vad gäller ungdomsverksamhetens bidrag till att skapa förståelse och samverkan mellan olika nationaliteter och kulturer.

Verksamhetsberättelsen 1999 har ett kapitel kallat TBV Ungdom & Kultur. Där sägs att "integrations- och demokratiprojekt" är ett viktigt verksamhetsområde.

Bilaga nr 1

Material tillhandahållet av studieförbunden som underlag för sammanställning av deras strävanden att nå målgrupperna funktionshindrade och invandrare

ABF, Arbetarnas Bildningsförbund

Idéprogram

Arbetarnas Bildningsförbund på väg in i nästa årtusende – Verksamhetsprioriteringar med ”58 steg till år 2000”, 1998

Årsredovisning 1999

Folkbildningens betydelse för människor och samhället ,PM januari 1998

ABF, Handikapporganisationernas studieförbund, PM 1999-02-26

ABF är handikapprörelsens studieförbund, medlemmar och samarbetsavtalsparter

Stöd för tillgänglighet, PM om TOS – tolk

Visst tors vi!, Nr 13 i skriftserien En bra idé

Det bästa som hänt mig, Kunskapslyftet i ABFs regi, Nr 18 i skriftserien En bra idé

ABF, ett presentationshäfte

Folkuniversitetet

Folkuniversitetets verksamhetsidé, skrift utgiven 1999

Folkuniversitetets pedagogiska grundsyn, 1999

Verksamhetsberättelse 1999

Brev till Folkbildningsrådet, 2000-04-03

FS, Frikyrkliga studieförbundet

FS-året 1997, FS-året 1998, FS-året 1999 (verksamhetsberättelser)

Att bejaka mångfalden, rapport utgiven år 2000 från projektet ”Folkbildning och integration”

Ömsesidig delaktighet, nr 1/2000 av tidskriften Gyllene Ax

Information ”Vad är MOD?” med MOD – Mångfald och dialog och Lika i värde

KFUK-KFUMs studieförbund

Mål, målskrift som antogs första gången 1986, senast reviderad 1998

Verksamhetsberättelse 1999

Verksamhetsplan 1999 - 2001

Medborgarskolan

Humanistiskt bildningsprogram, Förbundsstyrelsens kortversion till förbundsstämman 1998

Medborgarskolans Verksamhetsberättelse 1999

Medborgarskolans Verksamhetsplan 2000

NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet

Handlingsplan åren 2000 – 2002

Verksamhetsberättelse år 1995 – 1998

Informationsfoldrar: Drogerna världen (riktad till personal/anhörig till utvecklingsstörda) samt

Kulturer i världen

Projektbeskrivning: Demokrati världen över (ansökan till Allmänna arvsfonden)
Projektbeskrivning: Integrering – inte isolering, oktober 1999 – oktober 2002
Idéanmälan till integrationsprojekt: Bildningsdagar för integration i folkrörelsegemenskap, ht 2000 – 2002
Inbjudan till invandrarföreningar om utbildning i Den unika svenska folkbildningen

SISU Idrottsutbildarna, Svensk Idrotts Studie- och Utbildningsorganisation

Verksamhetsinriktning 2000-2001
Årsberättelse 1999
Vad gör vi för att de som vill vara med ska våga?, diskussionsunderlag om idrott och invandrare, 1998
Möte med idrottsrörelsen, introduktionsskrift framtagen inom ramen för SISUs integrationsprojekt, 2000
Enkät – Intervjuunderlag angående folkbildning – funktionshindrade, 1999-10-14
Brev till Folkbildningsrådet, 2000-06-19

SKS, Sveriges Kyrkliga Studieförbund

Mot år 2000, måldokument 1994 – 2003
Idédokument, fastställt av förbundsstämman 1999
Handlingsplan och budget 1999 (årsredovisning mars 2000), 2000, 2001 (preliminär), förelagd förbundsstyrelsen i mars 2000
Bilaga till förbundsstyrelseprotokoll, 1999-11-17--8

Studiefrämjandet

Idéprogram, oktober 1998
Verksamhetsberättelse 1999
Strategisk plan 2000
Vägval, Studiefrämjandets Rådslag 2000
Brev till Utbildningsdepartementet, 1999-06-21

SV, Studieförbundet Vuxenskolan

SVs Idéprogram, Förhoppningar för framtiden, fastställd av förbundsstämman 1999
Strategisk utvecklingsplan för SV, fastställd av förbundsstämman 1999
Verksamhetsberättelse 1999
SV – en länk till samhället, informationsskrift angående studie- och kulturaktiviteter för människor med demens, afasi, utvecklingsstörning och psykiska funktionshinder

TBV, Tjänstemännens Bildningsverksamhet

Verksamhetsinriktning, dokument antaget av TBVs förbundsstyrelse den 30 augusti 1999
Verksamhetsberättelse 1999
Välkommen till en mötesplats för kunskap – och debatt, informationsbroschyr

Bilaga nr 2

Studieförbundens medlems-/samarbetsavtalsorganisationer som med härledning av namnet har särskild anknytning till målgrupperna funktionshindrade eller invandrare

ABF, Arbetarnas Bildningsförbund

Astma- och Allergiförbundet
Riksförbundet för Döva, Hörselskadade och Språkstörda barn
De Handikappades Riksförbund
Föreningen Sveriges Dövblinda
Hörselskadades Riksförbund
Svenskt förbund för stomiopererade
Neurologiskt Handikappades Riksförbund
Svenska Psoriasisförbundet
Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar
Hjärt- och Lungsjukas Riksförbund
Reumatikerförbundet
Riksförbundet för Njursjuka
Riksförbundet för Social och Mental Hälsa
Svenska Diabetesförbundet
Sveriges Dövas Riksförbund
Svenska Epilepsiförbundet
Svenska Laryngförbundet
Synskadades Riksförbund
Svenska Celiakiförbundet

Samarbetsavtal:

De Handikappades Riksungdomsförbund
The Eritrian war disabled Fighters Association
Förbundet Blödarsjuka i Sverige
Förbundet Mot Läs- och Skrivsvårigheter
h@ndikapp.se
Handikappförbundens Samarbetsorgan
Riksföreningen för rehabilitering av skallskadade
Hjärtebarnsföreningen
Patientföreningen för Anorexia och Bulimia Nervosa
Riksförbundet Cystisk Fibros
Riksförbundet för Mag- och Tarmsjuka
Riksförbundet för Trafik- och Polioskadade
Riksförbundet Ungdom för Social hälsa
Riksförbundet Paniksyndromsällskapet
Riksorganisationen Unga Reumatiker
Svenska Psoriasisförbundets ungdomsförbund
Sveriges Stamningsföreningars Riksförbund
Riksförbundet mot hjärnans kärlsjukdomar
Hörselskadades Riksförbunds Ungdomsförbund
Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar
Unga Synskadade
Vuxendöva i Sverige

FS, Frikyrkliga studieförbundet

Allkristna Dövmissionen
Sveriges Kristna Handikappförbund
Armeniska Apostoliska kyrkan
Grekiska Ortodoxa kyrkan
Ryska Ortodoxa kyrkan
Makedonska Ortodoxa kyrkan
Serbiska Ortodoxa kyrkan
Syriska Ortodoxa kyrkan

NBV, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet

Bosnien Hercegovina Riksförbund i Sverige (samarbetsavtal)

SISU Idrottsutbildarna, Svensk Idrotts Studie- och Utbildningsprogram

Via medlemskap i Riksidrottsförbundet:
Sveriges Dövas Idrottsförbund
Svenska Handikappidrottsförbundet

SKS, Sveriges Kyrkliga Studieförbund

Katolska kyrkan i Sverige

SV, Studieförbundet Vuxenskolan

Afasiförbundet i Sverige
Alzheimerföreningen i Sverige
Demensförbundet
Familjehemmens riksförbund
Intresseförbundet för Schizofreni, Riks-IFS
Sveriges Fibromyalgiförbund
Svenska Migränförbundet
Svenska Parkinsonförbundet
Riksförbundet FUB – För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna
Riksföreningen Autism

Studiefrämjandet

Adoptionscentrum